

Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури

У статті подано культурологічний підхід до феномену інформаційної культури на рівнях суспільства, субкультури і особистості. Розглянуто сутність, компоненти та особливості формування інформаційної культури молоді у навчальних закладах освіти.

Головною функцією освіти в усі часи розвитку людства була передача підростаючому поколінню культурно-історичного надбання суспільства, а також формування творчої особистості, яка була б здатна на протязі всього життя не тільки адаптуватися до швидких змін у професійній сфері, але й сприяти новим досягненням культури. Актуальність проблеми формування її складової частини – інформаційної культури людини – обумовлена тим фактом, що уміння опанувати інформацію та орієнтуватися в її великій кількості стає невід'ємною рисою фахівця у будь-якій сфері.

Для визначення етимології поняття "інформаційна культура" потрібно провести аналіз терміну "культура". Коли ми говоримо, що людина культурна, то ми, перш за все, маємо на увазі, що ця особистість добре вихована, має певний рівень освіченості. Але при більш детальному аналізі, який проводять в рамках таких наук, як антропологія, етнологія, структурна лінгвістика, семіотика та теорія інформації, ми бачимо, що зміст поняття "культура" досі однозначно не тлумачиться. Методологічний аналіз визначень цього терміну, а їх існує декілька сот [8], показує різноманіття методів і підходів вивчення культури: антропологічний, аксіологічний, історичний, нормативний, психологічний, гносеологічний, праксеологічний, метрологічний, семіотичний, соціологічний, інформаційний, кібернетичний [4].

З погляду діяльнісного підходу до культури її можна визначити як спосіб дійового буття людини, обумовлений природою та суспільством. Так, у Всесвітній енциклопедії філософське визначення також подається з позицій

діяльнісної активності: “Культура – система надбіологічних програм людської діяльності, поведінки та спілкування, що історично розвиваються та виступають умовою відтворення й зміни соціального життя в усіх її основних проявах” [1]. Такий підхід дозволяє виділяти багато видів культур в залежності від виду діяльності – культура спілкування, фізична культура, інформаційна культура та інші.

Інформаційна культура в цьому списку має особливе значення, оскільки передача сукупного соціального досвіду від одного покоління до наступного можлива тільки завдяки її закріпленню у знаковий формі, тобто через соціально значиму інформацію, яка регулює діяльність, поведінку та спілкування людей. З такої точки зору *інформаційну культуру (в широкому смислі) можна визначити як особливий соціальний механізм трансляції значущої інформації, тобто як спосіб діяльності, що спрямований на накопичення, збереження та передачу ідей, знань і матеріально-духовних цінностей.*

Феномен інформаційної культури, який є складовим елементом загальнолюдської культури, можна розглядати на різних рівнях: суспільному, груповому, особистісному.

Формування інформаційної культури у цілого покоління людей є соціальним замовленням інформаційного суспільства, перехід до якого почався з другої половини ХХ століття. Це століття визначило головним ресурсом інформацію, а основними технологіями – інформаційні технології пошуку, подання, обробки, збереження та використання інформації.

Під *інформаційною культурою суспільства* можна розуміти деяку сукупність досягнень у галузі його інформатизації: ступінь задоволення людей наявною інформацією, рівень оснащеності комп’ютерною технікою та засобами зв’язку, кількістю людей, які використовують інформаційні технології в повсякденному житті.

З поширенням інформаційних засобів зростає кількість людей, у яких основною діяльністю стає робота на комп’ютері. Їх об’єднання створює своєрідну *інформаційну субкультуру*, яка, з одного боку, відокремлена від

загальнолюдської культури, з другого – є її складовою. Основні ознаки інформаційної субкультури – це проведення більшості часу за комп'ютером, наявність специфічного сленгу (наприклад таких слів як "пень" – Pentium, "вінт" – вінчестер, "материнка" – материнська плата та інших). Поряд з позитивним впливом інформаційної субкультури (людина вільно володіє комп'ютерною технікою, знається на останніх її новинках) є і певний негативний її вплив: вона не сприяє поширенню знань з інших наук (що неприпустимо для учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів), викликає ризик погіршенню здоров'я (особливо зору) внаслідок гіподинамії. Інформаційна субкультура не включає також деякі некомп'ютерні методи роботи з інформацією. Наприклад, пошук необхідної інформації представники інформаційної субкультури швидше будуть здійснювати в Internet, ніж в бібліотеці, хоча зараз ця мережа має або поверхову, або лише комерційну інформацію (саме тому її ще називають "всесвітнім смітником" [7]). Крім цього, психологи попереджають, що у "комп'ютерних наркоманів" комп'ютер сприяє не засвоєнню навколишнього світу, а відчуженню від нього .

Широко розповсюджене уявлення, згідно з яким інформаційну культуру людини слід розуміти як уміння користуватися комп'ютерною технікою та здатністю формалізувати знання таким чином, щоб вводити їх в автоматизовані системи. Але інформація існує не тільки в комп'ютері у вигляді даних (або знань), а й всюди навколо нас. Комп'ютер є лише засіб для оперативної й автоматичної (а тому зручної для користувача) обробки інформації, якого б виду вона не була (текстовою, числовою, графічною, музичною, комбінованою). Таким чином, феномен, що розглядається, включає як традиційні способи роботи з інформацією, так і ті, що пов'язані з використанням комп'ютерної техніки та мереж комунікацій. Крім того, будь-яка культура людини передбачає наявність у неї не тільки умінь, але й певних знань, навичок, здібностей, ціннісних орієнтацій.

З такої позиції вміст визначення цього виду культури на рівні особистості можна подати так: *інформаційна культура людини – це системне утворення*

особистості, яке інтегрує знання про основні методи інформаційних технологій, уміння використовувати наявну інформацію для вирішення прикладних завдань, навички використання персонального комп'ютера і технологій зв'язку, здібності представити інформацію в зрозумілій для усіх формі, орієнтує на розширення та поновлення знань.

Якщо представити це поняття в стислій формі, то інформаційна культура людини – це інтеграція здібностей, навичок, знань, ціннісних орієнтацій особистості, які детермінують свідоме намагання до придбання нових знань.

Сутність інформаційної культури виявляється через її *компоненти*. Умовно ці компоненти можна поділити на декілька груп:

- загальнопізнавальні;
- алгоритмічної культури;
- ті, що пов'язані з навичками оволодіння комп'ютерною технікою;
- які включають знання етичних та юридичних норм у галузі інформаційних технологій;
- інформаційні.

Деталізація цих компонентів може мати наступну структуру:

1. Загальнопізнавальні компоненти складають:

- загальнокомунікативні вміння;
- уміння організувати пошук інформації з різних джерел, користуватися алфавітним та тематичними каталогами у бібліотеці;
- знання періодичних видань, навички роботи з енциклопедіями та довідниками у фаховій та суміжних галузях, уміння складати конспект;
- використання прийомів і методів ефективного читання;
- уміння обирати і ставити мету, здійснювати постановку завдань, формулювати обґрунтовані гіпотези, систематизувати факти, осмислювати і аналізувати висновки, узагальнювати спостереження, передбачати наслідки рішень, що приймаються, та власних дій, вміти їх оцінювати та ін.

2. Компоненти алгоритмічної культури включають наступні вміння:

- уміння правильно, чітко та однозначно формулювати власні думки у зрозумілій для співрозмовника формі;
- добирати послідовність операцій у пізнавальній діяльності, розробляти програму спостереження, дослідження, експерименту;
- аналізувати знання та інтерпретувати отримані результати та ін.

3. *Компоненти, які пов'язані з навичками оволодіння комп'ютерною технікою, включають:*

- уміння достатньо швидко вводити інформацію з клавіатури та робити з графічним інтерфейсом програми з використанням миші;
- здібності використовувати засоби операційної системи та прикладне програмне забезпечення загального та предметно-орієнтованого призначення, системи телекомунікацій;
- звичку звертатись до комп'ютера для вирішення завдань з будь-якої предметної галузі за умови, що такий спосіб доступу до інформації є найбільш раціональним, та ін.

4. *компоненти, які включають знання етичних та юридичних норм у галузі інформаційних технологій:*

- знати і не порушувати закони про авторські права на комп'ютерні програми (тобто виконується чинне законодавство стосовно охорони інтелектуальної власності, яке забороняє нелегальне копіювання та використання програмного забезпечення);
- дотримуватись етичних норм при опублікуванні інформації в Internet, при роботі з електронною поштою і участі в телеконференціях (комп'ютерною спільнотою засуджується розміщення на сторінках Internet насильства, пропаганда наркотиків і порнографії).

Аналіз вищезазначеного показує, що формування інформаційної культури здійснюється через опанування людиною знаннями та вміннями, які включаються до її компонентів. Ці компоненти опановуються у процесі навчання усім предметам, які вивчаються у закладах освіти. Особлива роль при цьому належить освітньому предмету "інформатика", основним об'єктом

дослідження якого є інформація, тому в процесі його вивчення формуються додаткові, в порівнянні з іншими предметами, *інформаційні компоненти*, котрі, на нашу думку, потрібні лише спеціалістам у галузі інформатики:

- розуміння сутності інформації та інформаційних процесів, їх ролі в пізнанні оточуючої дійсності і творчої діяльності людини, в керуванні технічними і соціальними процесами, їх ролі в забезпеченні зв'язку живого з оточуючою дійсністю;
- розуміння проблем передачі, оцінки і виміру інформації, її сприйняття і осмислення, сутності процесу формалізації, усвідомлення зв'язку між змістом і формою, а також ролі інформаційного моделювання в сучасній інформаційній технології;
- уміння формалізувати наявні знання та будувати інформаційні моделі досліджуваних процесів і явищ;
- розуміння сутності штучного інтелекту [2] .

Функції інформаційної культури аналогічні функціям загальнолюдської культури [5; 8], але є більш конкретними:

- *світоглядна* (формує уявлення про інформаційну картину світа)
- *регулятивна* (здійснює вплив на діяльність, включає до світогляду людини норми та правила у галузі інформаційних технологій);
- *пізнавальна* (розширює знання людини за рахунок придбання ним вже існуючої інформації);
- *творча* (допомагає організувати дослідження, результатом якого є здобуття нових ідей, знань, умінь та цінностей);
- *виховна* (впливає на особистісну поведінку);
- *комунікативна* (сприяє діалогу між людьми, у тому числі і за допомогою комп'ютерних мереж);
- *ціннісна* (формує ідеал надбання знань).

Ще одна проблема стосується віку дітей, з якого потрібно цілеспрямовано починати формування інформаційної культури. Науковці ще не пришли до одного висновку, коли це потрібно робити: з початкової школи [6], або – з

середньої [2; 3]. На нашу думку: чим раніше – тим краще, але ж обов'язково необхідно конкретизувати компоненти інформаційної культури, через які вона формується, враховуючи вікові особливості тих, хто навчається. І дуже важливо, щоб навички, надбані у курсі інформатики, набували подальшого розвитку у інших навчальних дисциплінах.

Підсумуючи вищерозглянуте, можна зробити висновок, що задача освіти сьогодні – створити простір для розвитку інформаційної культури особистості, яка сприяє формуванню самостійного мислення, відчуттю нового, умінню відслідковувати зміни та реагувати на них, умінню приймати рішення в складних нестандартних ситуаціях, що можливо лише за умов повного інформування людини. При такому підході у того, хто навчається повинна складатися свідомо мотивація на постійне розширення професійного та загальнокультурного кругозору, а також уявлення про відкритість системи знань, які набуваються у закладах освіти, переконання у тому, що основу міцності та надійності знань дає лише безперервний процес пошуку та споживання інформації, її критична обробка на протязі всього життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А.А Грицанов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
2. Жалдак М.І., Рамський Ю.С. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Освітня галузь “Математика”. Інформатика. Проект. – Київ: Генеза, 1997. – С. 48-59.
3. Жалдак М.І. Основи інформаційної культури вчителя // Використання нової інформаційної технології в навчальному процесі: Зб.наук. праць – К., РНМК, 1990.
4. Кадырова Э.А. Информационная культура как фактор профессиональной компетентности специалиста будущего // Культура и образование: сб. науч. стат. – М.: МГУКИ, 2001. – 150 с.
5. Ларцов В.С. Социокультурный генезис личности. – К. Принт-экспресс, 2002. – 360 с.
6. Левшин М. Педагогічна сутність поняття "інформаційна культура особистості" // Вища освіта України. – 2002. – №3. – С. 67-74.
7. Локтюшина Е.А., Петров А.В. Компьютеры в школе. – Волгоград: Перемена, 2001. – 144 с.
8. Полищук В.В. Культурология. – М.: Гардарики, 1998. – 446 с.

9. Скворцов Л.В. Информационная культура и цельное знание. – М.: РАН ИНИОН, 2001. – 288 с.
10. Соболев В.Л. Пропедевтика культурологии: уч. пособие. – Пермь. Перм. гос. ун-т, 2000. – 264 с.

РЕЗЮМЕ

М.А. Антонченко. Информационная культура как составная часть общечеловеческой культуры.

В статье дан анализ феномена информационной культуры с точки зрения культурологического подхода на уровнях общества, субкультуры, личности. Рассмотрены сущность, компоненты и особенности информационной культуры в образовательных учреждениях

SUMMARY

M.O. Antonchenko. The information culture as the component general culture.

In the article is analysis of a phenomenon of information culture from the point of view general culture at the levels of a society, subculture and man. The components and features of information culture in educational establishments are especially considered.